

7. ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

УДК 330.322

Машіко К. С., Удод Г. С.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ВПЛИВУ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ-РЕЦИПІЄНТА

Анотація. У статті проаналізовано науково-методичні підходи до виявлення наслідків прямого іноземного інвестування для країн отримувачів коштів. Розроблено методика оцінки впливу прямих іноземних інвестицій на економіку країни реципієнта у розрізі: соціальної, фіскально-бюджетної, екологічної сфер, зовнішньоекономічної діяльності, внутрішніх ринків, технологічного розвитку.

Ключові слова: вплив, критерій, показник, прямі іноземні інвестиції, підприємства з іноземними інвестиціями

Mashiko K., Udod H.

METHODS OF ASSESSING THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON THE RECIPIENT COUNTRY'S ECONOMY

Annotation. Scientific and methodological approaches to identifying the consequences of foreign direct investing to recipient countries are analyzed in the article. The authors have developed the methodology for assessing the impact of foreign direct investments on the on the recipient country's economy in terms of: social, fiscal-budgetary and environmental spheres, external economic activity, domestic markets, technological development.

Keywords: impact, criteria, indicator, foreign direct investment, foreign investment enterprise

1. Вступ

В сучасних кризових умовах політика держави повинна бути спрямована не просто на залучення іноземного капіталу, а на узгодження національних інтересів та інтересів підприємств з іноземними інвестиціями (ПзІ). В основу цієї політики необхідно ставити очікувані наслідки від функціонування останніх. Саме оцінка впливу іноземних інвестицій на країну реципієнта дозволить приймати обґрунтовані рішення щодо їх стимулювання або ж, навпаки, щодо підтримки вітчизняних підприємств в певних секторах економіки.

Багато видатних вчених-економістів звертали свою увагу встановленню факторів, умов та наслідків іноземного інвестування. Подібним проблемам присвячені теорії Тобіна, моделі неокейнсіанців Р. Харрода, Е. Домара, теорія втечі капіталів, теорія міжнародного руху капіталу П. Самуельсона, Я. Тінбергена, теорія захисного інвестування Ч.Кіндлбергера, теорія монополістичних переваг С.Хаймера, теорія інтернаціоналізації А. Ругмана, Л. Баклі. Поряд з цим, сучасні стратегії поведінки транснаціональних корпорацій існування значної кількості факторів, що впливають на наслідки інвестування іноземних коштів в країну, потребують аналізу цих процесів на макрорівні. При чому, аналіз варто здійснюватися саме в контексті каналів впливу прямого іноземного інвестування на економіку. Так,

Організація економічного співробітництва й розвитку описує п'ять каналів впливу позитивних екстерналій прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на економічний розвиток: передача технологій та ноу-хау, розвиток та реструктуризація підприємств, сприяння інтеграції в міжнародну торгівлю, сприяння конкуренції в приватному секторі, сприяння формуванню людського капіталу [15, ст. 14]. На нашу думку, надзвичайно широко пропонує аналізувати вплив ПІІ на економіку країни-реципієнта Н. І. Обушна [8]. З цією метою, науковець пропонує окремо досліджувати економічний, бюджетний, соціальний, інноваційний та екологічний ефекти. Таким чином, методика оцінки впливу ПІІ на економіку країни реципієнта доцільно розробляти відповідно до таких каналів впливу: на соціальну сферу та людський розвиток, на технології, на фіскально-бюджетну сферу, на внутрішні ринки (в т.ч. ресурсні), на екологію, на зовнішньоекономічну діяльність.

Завдання дослідження полягає у розробці методики, яка б дозволила здійснювати комплексне оцінювання впливу ПІІ на економіку країни реципієнта в цілому, та на окремі її складові.

2. Основні результати дослідження

У науковій літературі сформувалося декілька основних підходів щодо оцінювання ефектів від функціонування ПзІ в національній економіці.

Перший з них полягає співставленні тенденцій іноземного інвестування з тенденціями зміни валового внутрішнього або валового регіонального продукту. Даний підхід застосований у дослідженнях Качур Р. П. [2], Ліщук В. І., Лісиної Т. М. [5], Меркушкин А. Н. [6], де описуються статистичні дані, що характеризують напрями іноземного інвестування та діяльності ПзП. Динаміка цих даних порівнюється із динамікою валового регіонального або валового внутрішнього продуктів, на основі чого робляться, на нашу думку, не достатньо комплексні висновки.

З огляду на це, більш ґрунтовними є дослідження взаємозв'язку ПЗ та макроекономічних чи регіональних показників через побудову регресійних моделей. Зокрема, такі моделі розроблені у роботах Заярної Н. М. [1] (зв'язок ПЗ з валовим внутрішнім продуктом та поточним рахунком платіжного балансу), Якубовського С. О., Козак Ю. Г. [14] (зв'язок ПЗ з товарним імпортом, торговельним балансом, експортом та імпортом послуг, отриманими іноземними інвесторами доходами в країні); Чеботарьової Н. М. та Калюжної О. О. [12] (зв'язок ПЗ з валовим регіональним продуктом). Поряд з цим, авторами не наведені результати кореляційного аналізу тісноти взаємозв'язку між показниками. У межах цих підходів демонструється кінцевий вплив ПзП на економічне зростання. Через це, варто звернути увагу на дослідження Овчиннікової Н.В. [9], у якому розроблені моделі: впливу запасу ПЗ на економічне зростання; впливу ПЗ в промисловому виробництві на економічне зростання; впливу притоку ПЗ на економічне зростання.

Наступна група методичних підходів базується на оцінці авторами впливу функціонування ПзП на окремі аспекти соціально-економічного розвитку території. Так, Килимник О. І. [3] аналізує вплив ПЗ на технологічний розвиток виробничого потенціалу України. Николайчук О. М. [7], вивчає вплив іноземних інвестицій на рівень життя населення. Сідорова Е.А. [10], в межах дослідження іноземних інвестицій, як фактору становлення національної економіки знань, відштовхується від показників фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт вітчизняними компаніями за рахунок іноземних інвестицій. Вищевказані підходи є абсолютно правомірними відносно предмету дослідження кожного з авторів. Однак, основним їх недоліком є відсутність комплексності при аналізі впливу підприємств з іноземними інвестиціями на процеси соціально-економічного розвитку території.

З огляду на це, варто звернути увагу на дослідження Кукли М. П. [4], Язовських Е. В. [13], Хольцер Д. [11]. Зокрема, Кукла М. П. [4] для оцінки впливу іноземних інвестицій на ефективність економіки регіону пропонує розрахунок трьох блоків показників, що відображають: ступінь участі іноземного капіталу в економіці; абсолютну та порівняльну ефективність іноземних інвестицій; соціально-економічні ефекти від присутності іноземних інвестицій. Поряд з цим, у підході автора немає чіткості у розмежуванні другого і третього блоків В

межах кожного з блоків, автор встановлює перелік показників і коментарі щодо оцінювання їх значень.

Хольцер Д. [11] своєму дослідженні трактує конкретну користь від ПзП для країни-реципієнта через поняття «якість прямих іноземних інвестицій». Для оцінки останнього автором виводиться комплекс показників: якість і об'єм місцевих виробничих потужностей; якість і асортимент продукції; конкурентоспроможність продукції на світових ринках; ступінь участі місцевих показників у виробничому ланцюгу; інноваційність застосовуваних технологій; видатки на підвищення кваліфікації працівників; ступінь інтеграції місцевих потужностей в міжнародний поділ праці і глобальні виробничі мережі.

Модифікована методика Конференції ООН по торгівлі та розвитку, щодо оцінки вкладу іноземних інвестицій в економічний розвиток країн (регіонів), запропонована у дослідженні Язовських Е. В. [13]. На додачу до обчислення цілого ряду показників дослідник пропонує авторську економетричну модель для розрахунку мультиплікатора інвестицій що характеризує залежність темпів приросту ВВП від динаміки внутрішніх капіталовкладень в основний капітал і ПЗ [13, с.18]

Узагальнюючи існуючі методики оцінки впливу ПзП в країні, в контексті розробки авторського підходу можемо зробити наступні висновки:

1. Методика оцінювання повинна базуватися на принципах комплексності та визначеності. Тобто ключовим є: по-перше, врахування потенційних впливів від функціонування ПзП за всіма можливими напрямками; по-друге, однозначне розуміння економічної сутності цих напрямів.

2. Необхідно чітко розмежовувати показники, що лежать в основі оцінювання та характеризують явище чи процес, та критерії, що свідчать про наявність впливу від прямого іноземного інвестування.

3. Критерії, що відображають конкретні ефекти функціонування ПзП для національної економіки можуть виступати у різних проявах:

- Порівняння із аналогічним показником в країні в цілому, або у вітчизняних секторах економіки. Це дає підставу судити про більший або менший ефект від діяльності ПзП відносно національних господарюючих суб'єктів.

- Порівняння із аналогічним показником попередніх періодів, що дає підставу судити про зміну ефекту у часі.

- Коефіцієнти щільності взаємозв'язку між показниками, що характеризують ПзП та показниками, що характеризують економіку країни в цілому. Це дає підстави судити про наявність та ступінь впливу іноземного капіталу на національну економіку.

Вищевказані висновки дозволяють розробити методику оцінювання впливу функціонування ПзП для національної економіки, яка базується на принципах комплексності та визначеності та передбачає розмежування показників оцінювання та критеріїв впливу.

Комплексність наслідків від прямого іноземного інвестування потребує розподілу показників для їх оцінки відповідно до каналів впливу: на соціальну сферу та людський розвиток, на технології, на фіскально-бюджетну сферу, на внутрішні ринки (в т.ч

ресурсні), на екологію, на зовнішньоекономічну діяльність. Дані показники за видом можуть бути абсолютними, відносними, середніми, моментними або інтервальними. кожен з показників передбачає встановлення для нього критерію впливу (Табл1, Табл.2).

Таблиця 1

Складові оцінювання впливу прямого іноземного інвестування на соціальну сферу, технології та екологію країни реципієнта

Показник для оцінювання	Критерій впливу
<i>Соціальна сфера і людський розвиток</i>	
Чисельність найманих працівників на ПЗП	порівняння темпів приросту із загальнодержавними
Розмір середньої заробітної плати на ПЗП	порівняння із аналогічним показником по країні; порівняння темпів приросту із загальнодержавними
Частка новостворених робочих місць за участю ПЗП у чисельності найманих працівників	порівняння із аналогічним показником по країні
Частка працівників, що підвищили кваліфікацію у чисельності найманих працівників на ПЗП	
Капітальні інвестиції ПЗП у житлові будівлі	співвідношення із загальними капітальними інвестиціями у житлові будівлі в країні
<i>Технологічний розвиток</i>	
Співвідношення капітальних інвестицій до загальної вартості основних засобів ПЗП	порівняння із аналогічним показником по країні
Частка ПЗП, що займаються інноваціями або впроваджують їх до загальної кількості ПЗП	
Співвідношення витрат на інновації до валового випуску ПЗП	
Продуктивність праці на ПЗП, що визначається співвідношенням обсягів реалізації продукції до кількості найманих працівників.	
Обсяг та структура витрат ПЗП на інновації за напрямками	порівняння темпів приросту із загальнодержавними темпами приросту; кореляція із аналогічним показником по країні
<i>Екологічна сфера</i>	
Кількість впроваджених маловідходних і ресурсозберігаючих технологічних процесів на ПЗП	порівняння темпів приросту із загальнодержавними темпами приросту
Обсяги використання вторинної сировини ПЗП	
Частка капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища у капітальних інвестиціях ПЗП	порівняння із аналогічним показником по країні
Співвідношення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря до валового випуску на ПЗП	

Таблиця 2

Складові оцінювання впливу прямого іноземного інвестування на внутрішні ринки, зовнішньоекономічну діяльність та фіскально-бюджетну сферу країни реципієнта

Показник для оцінювання	Критерій впливу
<i>Внутрішні ринки</i>	
Освоєння на ПЗП виробництва інноваційних видів продукції	порівняння із аналогічним показником на вітчизняних підприємствах.
Обсяги реалізації товарів робіт послуг вітчизняними підприємствами на території країни	кореляція із валовим випуском ПЗП
Співвідношення використання паливно-енергетичних ресурсів до валового випуску на ПЗП	порівняння із аналогічним показником по країні
Співвідношення обсягів давальницької сировини, використаної ПЗП до їх валового випуску	
Обсяг реалізації товарів, робіт, послуг ПЗП на території країни	
<i>Зовнішньоекономічна діяльність</i>	
Сальдо між експортом та імпортом товарів і послуг ПЗП	порівняння темпів приросту із загальнодержавними темпами приросту
Загальний обсяг експорту товарів, послуг з країни	кореляція із обсягом ПЗП в країну
Загальний обсяг імпорту товарів, послуг з країни	
Схильність до експорту, що визначається співвідношення обсягу експорту до ВВП	
Обсяг ПЗП з країни	
<i>Фіскально-бюджетна сфера</i>	
Обсяг податків на прибуток підприємств, створених за участю іноземних інвесторів	частка показника у податках на прибуток підприємств; частка показника у податкових надходженнях до державного бюджету в цілому
Обсяг податків з доходів фізичних осіб зайнятих на ПЗП	частка показника у податках на доходи фізичних осіб отриманих до Зведеного бюджету в цілому.

Основним джерелом інформації для розрахунку перелічених показників повинні бути дані Державної служби статистики України, в частині статистики діяльності ПЗП. Інформація щодо податкових надходжень базується на звітах Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету на відповідний рік; щодо ПП в країну та за кордон (за видами) протягом відповідного періоду – на платіжному балансі, складеному Національним банком України.

3. Висновки

Таким чином, аналіз розрахованих показників та критеріїв впливу функціонування ПЗП, дозволить визначити наявність та силу впливу останніх на національну економіку. Ця інформація є основою для подальшої розробки напрямів вдосконалення інструментів забезпечення результативного функціонування ПЗП, відповідно до державних інтересів. Крім того, встановлення існуючих в країні ефектів від функціонування ПЗП дасть можливість в подальшому розробити економетричну модель для їх прогнозування, відповідно до зміни ключових факторів впливу на ці процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заярна Н. М. Вплив інвестиційної діяльності на економіку України / Заярна Н. М., Кадочнікова А. І. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. – С.170-173.
2. Качур Р. П. Прямі іноземні інвестиції та їхній вплив на реальний сектор економіки України / Качур Р. П. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.15. – С.249-253.
3. Климник О. І. Вплив прямих іноземних інвестицій на технологічний розвиток виробничого потенціалу України // Климник О. І. // Вісник Донецького університету: серія «Економіка і право». – 2008. – Вип.1. – С. 261-275.
4. Кукла М. П. Влияние иностранных инвестиций на эффективность принимающей экономики : автореф. дис. на стискание уч. степени канд. экон. наук : спец : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством», 08.00.14 «Мировая экономика» / М. П. Кукла. – Владивосток, 2008. – 23 с.
5. Лішук В. І. Прямі іноземні інвестиції України : динаміка та вплив на економічне зростання / В. І. Лішук, Т. М. Лісіна // Економічні науки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип.5. – Ч.1. – С.10-12.
6. Меркушкин А. Н. Управление процессами привлечения и использования иностранных инвестиций в экономике субъекта федерации : дис... канд. экон. наук : 08.00.08 / Алексей Николаевич Меркушкин. – Москва, 2004. – 210 с.
7. Николайчук О. М. Вплив іноземних інвестицій на рівень життя населення / Николайчук О. М. // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – №26. – С.159-163.
8. Обушна Н. І. Концептуальні підходи до формування механізму державного регулювання прямих іноземних інвестицій / Обушна Н. І. // Науковий вісник ЧДДЕУ. – 2012. – №4. – С. 27-32.
9. Овчинникова Н. В. Экономико-математическое моделирование влияния прямых иностранных инвестиций на экономический рост в развивающихся странах : дис... канд. экон. наук : 08.00.13 / Наталья Владимировна Овчинникова. – Москва, 2004. – 155 с.
10. Сидорова Е. А. Иностранные инвестиции как фактор становления национальной экономики знаний : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01 / Е. А. Сидорова. – Ярославль, 2010. – 152 с.
11. Хольцер Д. Оценка качества прямых иностранных инвестиций в странах с переходной экономикой : дис ... канд. экон. наук : 08.00.14 / Д. Хольцер. – Москва, 2004. – 231 с.
12. Чеботарьова Н. М. Вплив прямих іноземних інвестицій на соціально-економічний розвиток Луганської області / Чеботарьова Н. М., Калюжна О. О. // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 2 (32). – С.4-9.
13. Язовських Е.В. Иностранные инвестиции как фактор экономического развития России : автореф. дис. на стискание уч. степени канд. экон. наук : спец : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Е. В. Язовських. – Екатеринбург, 2004. – 28 с.
14. Якубовський С. О. Роль іноземного капіталу у формуванні платіжних балансів України і Молдови / Якубовський С. О., Козак Ю. Г. // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект : сб. науч. трудов Дон. нац. ун-та. – Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 446-453.
15. Checklist for Foreign Direct Investment Incentive Policies. OECD – Organization for Economic Cooperation and Development. – 2003. – 39 P.